

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на доц. д-р Людмила Беженару
„Концепт „малая родина” в диалоге национальных литератур
XX–XXI веков”,

представен за придобиване на научната степен „доктор на
филологическите науки” по специалност 2.1. Филология (Руска
литература)

от доц. д-р Радостин Д. Русев (БАН, Институт за литература)

Във фокуса на дисертационното изследване се намира понятие („малая родина”), наложило се и използвано предимно в руското краезнание, училищната педагогика, политологията. Изследователската задача изглежда достатъчно амбициозна – по подобаващ начин то да бъде легитимирано и в литературознанието. Тази задача допълнително се комплицира от обстоятелството, че наблюдавана за целта е не само руската литература, но и още няколко други национални художествени литератури – румънската, азербайджанската, българската. Разбира се, изследването цели провеждане на концептуален анализ на понятието „малая родина” преди всичко в периметъра на руската литература, тъй като това понятие е присъщо на руската менталност, но при всяка предоставила се възможност проучването бива пренасяно и в друг контекст – в диалога на националните литератури през XX и XXI век, доколкото аналози, образи, модели на разглежданото понятие в една или друга степен присъстват и в другите национални литератури. От това трудът става далеч по-разнообразен и нестандартен, отличаващ се, по-непредвидим за читателя в процеса на четенето му.

В първата глава, „Теоретически аспекти концепта „малая родина“, се отделя значително място за обосноваване на теоретичните понятия и термини, върху които стъпва дисертационното изследване. Изясняването на терминологичния апарат представлява важен момент за един научен труд, в случая към него се подхожда дори с педантизъм, намиращ своето оправдание с аргумента, че литературознанието не принадлежи към точните науки и за някои понятия, с които то борави, липсват категорични определения, а други са в пресечната зона на няколко дисциплини, но въпреки това част от подробностите, особено обясненията на някои азбучни понятия, преспокойно биха могли да бъдат и спестени.

В същата глава е извършен задълбочен цялостен анализ на концепта „малая родина“, обърнато е внимание на различните трактовки, които получава той в художественото творчество на руските писатели. Концептът е компетентно изследван и в други (освен руското) лингвокултурни пространства (английското, немското, румънското, белоруското, украинското), проучени са проявленията му в различните национални литератури. Допусната е като че ли лека диспропорция, видима за по-претенциозен читател – концептът „малая родина“ в немската менталност („Heimat“) е осветен по-детайлно, въпреки че немската литература не е сред заявените за по-специално изследване в дисертационния труд, докато далеч по-бегло разработен остава същия въпрос в български или азербайджански вариант, при положение че тези литератури са сред основните (след руската и заедно с румънската) обекти на проучване в дисертацията.

В труда на доц. д-р Людмила Беженару се прави и опит за определяне статуса на литературата на „малката родина“ (литература „малой родины“) като „особена разновидност“ (с. 8) на националната литература. В понятието тя включва „литературните произведения, основани на изобразяване на локален топос, произведенията с ретроспективен характер,

описващи локалния топос на ниво бит, живот и обичаи на хората по земята” и отнася към тази категория „селската проза”, литературата на „малките градове”, както и литературите на диаспорите, приграничните литератури, регионалните литератури (с. 30). Авторката има своите аргументи, но вероятно не всеки ще сподели безрезервно нейния сепаратистичен подход, това отделяне, обособяване на литературата на „малката родина”. Всъщност навсякъде в труда се има предвид темата за (или феномена, концепта, образа на) „малката родина” в литературата (изобщо), а не някаква „чиста” литература на „малката родина”, каквато възможно е и да има, но в случая определено не става дума за нея.

„Деревенская проза” е сред най-често срещаните понятия в това изследване – потребно за редица анализи, присъства почти навсякъде, посветена му е и отделна глава („Трансформация литературы „малой родины” в „деревенской прозе” XX - XXI века”).

Ще обърна внимание върху употребата на термина и изобщо върху разбирането му в целия труд. Във варианта, изписан в заглавието на главата („деревенская проза” XX - XXI века), той изглежда някак странно. Без кавичките като че ли би могъл да мине и да означава нещо, но с тях едва ли (онова, което се съдържа в него, е приключил във времето литературен факт, няма продължение в новия век).

Едно е *деревенская проза* с указване или не на произволни времеви промеждутъци (общ знаменател за художествена литература, тематично свързана с руското село, заменяем с понятието *литература о деревне*). Друго – „деревенская” проза (подчертава се именно условността на определението). И нещо съвсем различно „деревенская проза”, за което дори е напълно излишно уточняването на времеви граници, тъй като се асоциира със съвсем конкретен литературен феномен, силно стеснен кръг от автори и творби, специфична проблематика и поетика.

Иначе т.нар. „деревенская проза“ (на Валентин Распутин, Василий Белов и другите) несъмнено може да бъде четена и от ъгъла на доц. д-р Людмила Беженару, през призмата на изследвания от нея концепт „малая родина“, стига да не бъде абсолютизирана от този ъгъл, защото такава четене не изчерпва същността ѝ, а и прикрива, не откроява нейната универсалност.

В частта от дисертацията, отделена за литературното явление „деревенская проза“, се усеща като че ли и леко отклоняване от темата на дисертацията – увличане в по-общ анализ на творби, повишено внимание към критическата рецепция на творбите, концентриране върху добре проучени теми като християнската основа на „селската проза“, особения тип герои („чудики“). Не съвсем удовлетворителен е подборът на критически текстове – обърнато е внимание на такива, които почти нямат връзка с темата на дисертацията, докато други, които са непосредствено свързани с нея, са пренебрегнати – като статията на Сергей Артановски „Понятие родины: современные модификации“ (Вестник СПбГУКИ, 2012, № 3) например.

Някъде в тази глава, и то между другото, само еднократно, е споменат разказът на Александър Солженицин „Матренин двор“ – като предвестник на т.нар. „деревенская проза“ на В. Распутин, В. Белов и другите. А той е твърде подходящ за целите на това изследване и би могъл да присъства пълноценно в някои от анализите.

Ако четене на т.нар. „деревенская проза“ през призмата, предложена от доц. д-р Людмила Беженару, е напълно естествено и съвсем в реда на нещата, то четенето през същата призма на постмодерна литература, както обещава заглавието на пета глава („Уточнение семантики концептов „родина“ и „малая родина“ в литературе постмодернизма“) вече изглежда по-необичайно. Но дали става въпрос именно за постмодерна литература? По-скоро не, а за една по-непредпазлива употреба на понятието „постмодерна

литература”, за сравнително често срещаното отъждествяване на понятията „най-нова литература” и „литература на постмодернизма”. „Носталгията по града на детството” (с. 256), за която се говори в иначе сполучливо проведения анализ на повестта „Реки” от Евгений Гришковец, определено не спада към обичайните координати на един постмодернистичен текст.

Изследването на доц. д-р Людмила Беженару е мотивирано от особено актуални за нашето време въпроси – опазването на националната идентичност в глобализация се свят, потребността за съвременния човек от обръщане и връщане към корените и изворите. Засягат се дискуссионни, породили се напоследък въпроси с пряко отношение към темата на дисертационното изследване: за новото състояние на литературата, при което автори пишат на руски в други ментални/културни/национални пространства, за „руските неруски” писатели; променящото се разбиране за традиционни теоретични константи като национална литература, национална картина на света, национална идея, междунационален и вътрешнонационален диалог на творчески индивидуалности и литератури, макро и микромир в аспекта на единното световно литературно пространство, които днес изискват нови определения в съвременната ситуация във връзка с търсенето на пътища, за интеграция на националните литератури и култури в единното европейско културно пространство. Всичко това прави този труд наистина необходим и ценен.

Основните положения в дисертацията са представени в 2 монографии, 17 статии и 21 научно-практически конференции, състояли се в Русия, България, Румъния, Сърбия, Азербайджан, Грузия, Молдова, Гърция, Турция, Узбекистан, което напълно покрива изискванията за публикационна активност на кандидата за научното звание.

Авторефератът представя максимално адекватно изследователските цели и приноси, както и ключовите моменти от пълния текст на дисертационния труд.

Заключение:

Дисертационният труд на доц. д-р Людмила Беженару „Концепт „малая родина” в диалоге национальных литератур XX–XXI веков” отговаря на изискванията за придобиване на научната степен „доктор на филологическите науки” и притежава необходимите за това научни качества и приноси.

Препоръчвам на Научното жури да присъди на доц. д-р Людмила Беженару научната степен „доктор на филологическите науки” по специалност 2.1. Филология (Руска литература).

14 март 2016 г.

доц. д-р Радостин Русев